

dullah b. Muhammed b. Münâzil'e hiçbir dünyevî sebepten dolayı kızmamasını tavsiye eden Hamdûn, kürsülerden büyük kalabalıklara hitap etmenin insanın kibir duygusuna kapılmasına sebep olabileceğini belirtmiş ve bu yüzden kendisine teklif edilen vâizlik görevini kabul etmemiştir (Sülemî, *Tabakât*, s. 126; Hücvîrî, s. 226). Zühdü, "Allah'ın teminatı altında olana güvenip huzur ve sükûn içinde olmaktır" şeklinde tarif etmiş, bunun yanında herkesin basit de olsa bir işte çalışmasını şart koşturmuştur.

Ebû Nuaym'ın naklettiğine göre Hamdûn el-Kassâr selefe ve döneminin âlimlerine saygı duymuş, dostlarını onların sohbetlerine katılmaya teşvik etmiş; elbiselerinin huşû, süslerinin vera', ziynetlerinin haşyet, sözlerinin zikrullah, susmalarının tefekkür olduğunu söylemiştir (*Hilye*, X, 232).

Hamdûn el-Kassâr tevazuu, bir insanın dünyada ve âhirette hiçbir kimsenin kendisine muhtaç olmadığını düşünmesi, tevekkülü de Allah'a sınımsız bağlanma olarak tarif etmiş, ancak kendisinde tevekkül hakkında konuşma ehliyeti görmemiştir (Kuşeyrî, s. 307, 375). Sabırsızlığı da musibet ve sıkıntılardan dolayı bir bakıma Allah'ı itham etmek şeklinde değerlendirmiştir (Sülemî, *Tabakât*, s. 128; Ebû Nuaym, X, 231). "Bir sarhoş gördüğün zaman hemen kendine gel, kendi günahlarını hatırla, o sarhoşu kınayarak yeni bir günah işleme" ikazında bulunmuş; kendisini tenkit eden bir kişiye de, "Ne yaparsan yap benim kendimi eleştirdiğim kadar beni eleştiremezsin" demiştir (Ebû Nuaym, X, 232; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, V, 122). Bir mahlûkun başka bir mahlûktan yardım istemesini hapiste olan bir kimsenin hapis arkadaşından yardım dilemesine benzeten Hamdûn el-Kassâr (Sülemî, *Tabakât*, s. 126), "Hakkın seni bilmesi halkın bilmesinden daha önemlidir" diyerek kusurları gizlemenin anlamsızlığına işaret etmiştir (Hücvîrî, s. 292). Kendi nefsinin Firavun'un nefsinde daha üstün görmediğini söylemiş, nefis eğitiminde Hz. Yûsuf'un, "Muhakkak ki nefis kötülüğü emreder" (Yûsuf 12/53) sözüne atıfta bulunarak bu peygamberin başlı başına bir "âyet" olduğunu ifade etmiştir.

Tasavvufî hal ve makamları değerleri bakımından derecelendirmede diğer bazı sûfilerden farklı düşünen Hamdûn el-Kassâr, huzûrun gaybetten daha üstün olduğunu belirten görüşüyle Hâris el-

Muhâsibî, Cüneyd-i Bağdâdî, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî ile aynı safta yer alırken Hallâc-ı Mansûr, Şiblî ve İbn Atâ'dan ayrılmıştır (a.g.e., s. 342). Diğer bir görüş farklılığı da velînin mâsum ve mahfuz oluşu meselesiyle ilgilidir. Hakîm et-Tirmizî ve Cüneyd'in de aralarında bulunduğu bir grup sûfî, velînin günah işlemekten değil küfür ve şirkten mahfuz olduğunu ileri sürerken Hamdûn el-Kassâr'ın da içinde yer aldığı bazı sûfiler, "Velâyet-te taata devam etmek şarttır, aksi halde günahlar velîyi velâyet makamından düşürür" demişlerdir (a.g.e., a.y.).

Hamdûn el-Kassâr'ın düşünceleri ve yorumları kısa sürede Nişâbur ve Horasan sınırlarını aşarak başka bölgelerde yaşayan sûfilerin de takdirini kazanmıştır. Onun hakkında söylenen sözlerin en meşhuru Cüneyd-i Bağdâdî'ye nisbet edilen, "Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelseydi Hamdûn el-Kassâr olurdu" sözüdür (Herevî, s. 121; Ali Şîr Nevâî, s. 40).

Hamdûn el-Kassâr ile başlayan Melâmetiyye anlayışı lehinde ve aleyhinde ileri sürülen görüşlerle bugüne ulaşmıştır. Özellikle "iyilikleri gizleyip kötülükleri açığa vurmak" ilkesi âlimlerce tenkit edildiği gibi bazı sûfiler de bu anlayışı pek benimsememişlerdir.

Kelâbâzî *et-Ta'arruf*'ta, Serrâc *el-Lüma'*'da Hamdûn el-Kassâr'a yer verdikleri gibi Melâmetiyye'den de söz etmişlerdir. Kuşeyrî *er-Risâle*'sinde Hamdûn'u tanıtırken Melâmetiyye'nin Nişâbur'da onun vasıtasıyla yayıldığını söylemekle yetinmiştir. Kuşeyrî ile çağdaş olan Hücvîrî eserinde Melâmetiyye'ye geniş yer vermiş ve Hamdûn el-Kassâr'ı melâmet ehlinin önderi olarak tanıtmıştır (*Keşfü'l-mahcûb*, s. 292). 'Avârifü'l-ma'ârif'in sekizinci babını Melâmetiyye'ye ayıran Sühreverdî ise Hamdûn el-Kassâr'ın adını anmamış, "Sûfî mi üstündür Melâmî mi" tartışmasında birinci görüşü tercih etmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'nin 309. babında Melâmetiyye'yi anlatırken bu makamın Hz. Peygamber ve siddıkların makamı olduğunu, bu dereceye Hamdûn el-Kassâr, Ebû Saîd el-Harrâz ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin ulaştığını söyler.

Abdullah b. Muhammed b. Münâzil, Mahfûz b. Muhammed, Ebû Ali es-Sekâfî, İbrâhim el-Kannâd, Ebû Amr b. Nuceyd Hamdûn'un en meşhur takipçileridir. Melâmet ehlinin öncülerinden olan çağdaşı Ebû Hafs en-Nisâbü'rî ibadet ve

mucâhedenin faydalarından bahsedip müridlerini iyi işlere özendirirken Hamdûn tam aksine müridlerin şımarmamaları için onları amel ve ibadetlerdeki kusurlarını görmeye çağırmış, bu yolun öncülerinde yer alan Ebû Osman ise bu iki yolu birleştirmeye çalışmıştır (Sülemî, *Uşûlü'l-Melâmetiyye*, s. 145). Melâmetî tavrı Türk tasavvufunda Hacı Bayrâm-ı Velî ve Dede Ömer Sikkînî tarafından sürdürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 123-129; a.mlf., *Uşûlü'l-Melâmetiyye*, Kahire 1985, s. 95, 145; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 231-232; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 138, 139, 298, 303-307, 375, 452, 480; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 148, 226, 292-293, 342; Herevî, *Tabakât*, s. 121; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 401, 403-404; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, V, 122; a.mlf., *el-Muntazam* (Atâ), XII, 246; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), s. 69; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, Kahire, ts. (Mektebetü's-Sekâfeti'd-dîniyye), III, 34-36; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 50, 51; İbnü'l-Mülâkkn, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 298, 345, 359, 360; Ali Şîr Nevâî, *Nesâyim*, s. 40; Lâmiî, *Nefhât Tercümesi*, s. 113-114; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 72; Münâvî, *el-Ke-vâkib*, I, 220-221; Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul 1931, s. 3-25; Kâsım Ganî, *Târîh-i Taşavvuf*, Kahire 1970, s. 623-630; Mustafa Kara, "Melâmetiyye", *Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'e Armağan*, İstanbul 1987, s. 561-598; Abdülhüseyn-i Zerrinküb, *Cüstücü der Taşavvuf-i İrân*, Tahrân 1369 hş., s. 338-341; F. De Jong - Hamid Algar, "Malâmâtîyya", *IEP* (İng.), VI, 223-225.

MUSTAFA KARA

HAMELE-i ARŞ

(حملة العرش)

Arşı taşımakla görevli meleklerle verilen ad
(bk. MELEK).

HAMELE-i KUR'ÂN

(bk. HÂFİZ).

HAMEVÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الحموي)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-Hamevî el-Mısırî (ö. 1098/1687)

Hanefî fakihî.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Hama asıllı olduğu için Hamevî, Mısır'da yetiştiği için Mısırî nisbeleriyle anılır. Kahire'de Nüreddin el-Uchûrî, İbn Allân,

Şehâbeddin el-Hafâcî, Muhammed b. Ahmed eş-Şevberî, Hasan b. Ammâr eş-Şürübülâî, Mansûr b. Abdürrezzâk et-Tûhî, Halîl b. İbrâhim el-Lekânî ve Nûreddin eş-Şebrâmellisî gibi âlimlerden ilim tahsil etti. Özellikle Hanefî fikhında derinleşti; Kahire'de Süleymaniye ve Hüseyniye medreselerinde ders verdi. Yetiştirdiği talebeler arasında İbnü's-Semmân ed-Dimaşkî, İbrâhim b. Abdurrahman b. Ali ve Muhammed b. Vefî el-Hafîd gibi âlimler bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Ġamzû 'uyûni'l-beşâ'ir 'alâ meĥâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* adlı eserinin en meşhur şerhidir. 1097 (1686) yılında tamamlanan ve müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan eser (Şehid Ali Paşa, nr. 742) basılmıştır (Leknev 1284, 1294, 1317; I-II, İstanbul 1290 [İbn Gânîm el-Makdisî ve Hayreddin er-Remlî'nin *el-Eşbâh* şerhleri ve İbn Nüceym'in *Resâ'il* i ile birlikte]; I-IV, Beyrut 1405/1985). 2. *Dürerü'l-İbârât ve ğurerü'l-işârât fi tahkiki me'âni'l-isti'ârât*. 1070'te (1660) tamamlanan eser İbrâhim Abdülhamîd et-Telbî tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1407/1987). 3. *en-Nefeĥâtü'l-miskiyye fi şirâ'ati'l-fürûsiyye* (nşr. Abdüsettar Karagülî, Bağdat 1369/1950). 4. *Keşfü'r-remz 'an beyâni (ĥabâye)'l-Kenz* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 928-929; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 351-352; Çorlulu Ali Paşa, nr. 192-193). Molla Miskîn'in, Ebû'l-Berekât en-Neseffî'nin eseri *Kenzü'd-dekâ'ik*'e yaptığı şerhin hâşiyesidir. 5. *Tezĥibü's-şahîfe bi-nuşreti'l-İmâm Ebî Hanîfe* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3631; Pertev Paşa, nr. 621). 6. *Hâşiye 'ale'd-Dürer ve'l-Ġurer* (Mektebetü'l-Ezher, nr. 2421). Molla Hüseyin'in meşhur eseri üzerine yazılmış bir hâşiyedir. 7. *Nefeĥâtü'l-kurb ve'l-ittisâl bi-işbâti't-taşaruf li-evliyâ'illâhi ve'l-kerâmeti bâ'de'l-intikâl* (diğer bazı âlimlere ait risâlelerle birlikte bir mecmua içinde, Kahire 1318, 1319). 8. *ed-Dürerü's-semîne fi hükmi's-şalât fi's-sefine* (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1147; Esad Efendi, nr. 3631; Pertev Paşa, nr. 624). Abdullah el-Cebûrî tarafından önce *Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*'de (bk. bibl.), daha sonra *Resâ'il fi'l-fikh ve'l-luġa* içinde (Beyrut 1982, s. 93-101) neşredilmiştir.

Bu eserlerden başka yazma mecmualar içinde Hamevî'ye ait muhtelif hacimlerde risâleler yer almaktadır. Bunlardan

bazıları şöyle sıralanabilir: *'Ukûdü'l-ĥisân fi kavâidi mezhebi'n-Nu'mân* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 362), *ed-Dürerü'l-ferid fi beyâni hükmi't-taklîd, İthâfû erbâbi'd-dirâye bifethi'l-hidâye, Risâle müte'allika bita'addüdi'l-kuĥât fi'l-beldeti'l-vâĥide, el-Kavlü'l-belîġ fi hükmi't-teblîġ, Âdâbü'l-baĥş, ed-Dürerü'l-manzûm fi fazlı'r-rûm, ed-Dürerü'n-nefis fi beyâni nesebi'l-İmâm Muhammed b. İdrîs, Ta'lîku'l-kalâ'id 'alâ manzûmeti'l-'akâ'id, İthâfû'l-ezkiyâ' bi-tahkiki işmeti'l-enbiyâ'* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3631; Pertev Paşa, nr. 624; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1147; Hamevî'nin eserleri ve yazma nüshaları için ayrıca bk. *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 164-165; Brockelmann, *GAL*, II, 409-410, *Suppl.*, II, 433; Hamevî, nâşirin mukaddimesi, s. 12-16).

BİBLİYOGRAFYA :

Hamevî, *Dürerü'l-İbârât ve ğurerü'l-işârât fi tahkiki me'âni'l-isti'ârât* (nşr. İbrâhim Abdülhamîd et-Telbî), Kahire 1407/1987, nâşirin mukaddimesi, s. 5-30; Muĥibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, I, 27, 334, 343; II, 38, 270; III, 175-176; Cebertü, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 114-115, 167; Serkis, *Mu'cem*, I, 375, 1004; Brockelmann, *GAL*, II, 252, 409-410; *Suppl.*, II, 433; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 164-165, 354, 758; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 281; IV, 110; VII, 207; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 75; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 239; Ahmet Özel, *Hanefî Fikh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 135; Cezzâr, *Medâĥilü'l-mü'ellifin*, I, 387; Muhammed İsâ Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil li't-türâsi'l-'Arabiyi'l-maĥbû'*, Kahire 1993, II, 220-221; Abdullâh el-Cebûrî, "ed-Dürerü's-semîne fi hükmi's-şalâti fi's-sefine li-Aĥmed b. Muhammed el-Hamevî el-Hanefî", *Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, sy. 2, Bağdat 1968, s. 281-290; C. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Égypte au cours des années 1987 à 1990", *MIDEO*, XX (1991), s. 341; Mustafa Baktir, "el-Eşbâh ve'n-Nezâir", *DIA*, XI, 458-459.

MUSTAFA SİNANOĞLU

HAMEVÎ, Sa'deddin

(bk. SA'DEDDÎN-I HAMMÜYE).

HÂMÎ (الحامى)

Câhiliye Arapları'nda bazı dinî hüküm ve örlere konu olan erkek deve.

Hâmî kelimesi "himaye etmek, korumak" mânâsındaki hamy (himâye) kökünden türeyen bir sıfat olup "koruyan" anlamına gelir. Câhiliye Arapları, sulbünden

fazlaca döl alınan ve artık yaşlanmış olan erkek deveye "sirtını korumuş" anlamında hâmî adını verirler, onu putlara adayarak serbest bırakır ve ölünceye kadar hiçbir iş gördürmezlerdi. Onların inancına göre böyle bir deveye binilmesi, yük yüklenilmesi, tüyünün kırılması haramdı.

Hâmînin sulbünden gelen döllerin sayısı ve cinsiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre bir devenin hâmî sayılabilmesi için sulbünden dişi veya erkek on batın devenin üretmesi gerekir. Bazıları ise gerek kendi yavruları gerekse yavrularının yavruları arasında on dişi dölün bulunmasını veya arka arkaya ondan yedi dişi döl alınmasını şart koşmuşlardır. Bunların yanında sadece yavrusunun yavrusunu yeterli kabul edenler de vardır. Mâverî'nin İmam Şâfiî'den naklettiği rivayete göre on yıl kendisinden döl alınan damızlık deveye hâmî denilir (Taberî, VII, 56-60; İbnü'l-Cevzî, II, 439-440). Buhârî'de yer alan bir rivayette, Saîd b. Müseyyeb hâmîyi "sulbünden belli sayıda döl alınan erkek deve" olarak tarif etmiş ("Tefsîr", 5/13). Aynı ise bu sayıyı on batın olarak belirtmiştir (*Umdetü'l-kârî*, XV, 139-140).

Hayvanları takdis etme veya onları yaratılış gayesinin dışına çıkararak Tanrı'ya adama inancının İslâm'ın tevhid anlayışıyla bağdaşmayacağı açıktır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bahîre, sâibe, vasîle ve hâmî diye imtiyazlı bir hayvanlar sınıfı belirlemediği, bu isimlerle anılan hayvanlardan faydalanmayı haram kılmadığı, bu telakkilerin Allah'a iftiradan başka bir şey olmadığı vurgulanmıştır (el-Mâide 5/103; ayrıca bk. el-En'âm 6/138-139). Müfessirlerin söz konusu âyetlerle ilgili açıklamalarında belirttiklerine göre Hz. Peygamber, hayvanları takdis etme anlamına gelen bu âdetle tevhid dayalı İsmâîlî dininin değiştirildiğini, bunu ilk defa başlatanın Amr b. Luhay olduğunu ve kendisini cehennemde azap çekerken gördüğünü söylemiştir (Taberî, VII, 56-57; krş. Buhârî, "Menâkıb", 10).

BİBLİYOGRAFYA :

Râġib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ĥmy" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ĥmy" md.; Buhârî, "Tefsîr", 5/13, "Menâkıb", 10; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), VII, 56-60; Mâtürîdî, *Te'vilât*, Hacı Selim Aġa Ktp., nr. 40, vr. 202*; Mekki b. Ebû Tâlib, *Tefsîrü'l-müşkil min ġaribi'l-Kur'an* (nşr. Ali Hüseyin el-Bewvâb), Riyad 1406/1985, s. 72; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, II, 439-440; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiĥu'l-ġayb*, XII, 108-110; Kurtubî, *el-Câmi'*, VI, 335-338; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XV, 139-140; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1823; III, 2059-2064; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 206. MUHAMMED EROĞLU